RAQAMLI KONTENTNING SHAXS RIVOJLANISHIGA TA’SIRINI BAHOLASH MUAMMOLARI VA IMOM AL-BUXORIY MEROSI ASOSIDA TARBIYAVIY TRANSFORMATSIYA MEXANIZMLARI.

Normuxamedov Zarif Normo‘minovich
Qori Niyoziy nomidagi Tarbiya pedagogikasi milliy instituti mustaqil tadqiqotchisi.
Email: zarifomad@gmail.com https://orcid.org/0009-0000-0804-7573
https://doi.org/10.5281/zenodo.23521641

Annotatsiya: *Mazkur maqolada raqamli kontentning shaxs rivojlanishiga ta’sirini baholashdagi pedagogik, psixologik va axloqiy muammolar tahlil qilinadi. Imom al-Buxoriy hadislaridagi tarbiyaviy g‘oyalarni raqamli davr pedagogikasi kontekstida qayta talqin etish va ular asosida tarbiyaviy transformatsiyaning kompleks mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilgan. Natijalar raqamli muhitda “klipcha fikrlash”, raqamli qaramlik, axloqiy eroziya va kiberbulling kabi tahdidlarni ochib beradi hamda hadislardagi niyat va mas’uliyat, rostg‘oylik, odob-axloq, vaqt qadri kabi g‘oyalarning zamonaviy raqamli gigiyena, fakt-cheking va kiber-etika tamoyillariga aksio-pedagogik jihatdan mos kelishini asoslaydi.*
Kalit so‘zlar: *raqamli kontent, shaxs tarbiyasi, Imom al-Buxoriy, hadis, aksio-pedagogika, raqamli gigiyena, kiber-etika, transformatsiya mexanizmlari.*
Аннотация: *В данной статье анализируются педагогические, психологические и нравственные проблемы оценки влияния цифрового контента на развитие личности. Направлено на переосмысление воспитательных идей хадисов Имама аль-Бухари в контексте педагогики цифровой эпохи и разработку на их основе комплексных механизмов воспитательной трансформации. Результаты выявляют такие угрозы цифровой среды, как «клиповое мышление», цифровая зависимость, нравственная эрозия и кибербуллинг, а также обосновывают аксиолого-педагогическое соответствие идей хадисов о намерении и ответственности, правдивости, благонравии и ценности времени современным принципам цифровой гигиены, фактчекинга и киберэтики.*
Ключевые слова: *цифровой контент, воспитание личности, Имам аль-Бухари, хадис, аксиопедагогика, цифровая гигиена, киберэтика, механизмы трансформации.*
Abstract: *This article analyses the pedagogical, psychological and ethical challenges in assessing the impact of digital content on personality development. Aims to reinterpret the educational ideas of Imam al-Bukhari’s hadiths in the context of digital-era pedagogy and to develop comprehensive mechanisms of educational transformation based on them. The results reveal threats such as “clip thinking,” digital addiction, moral erosion and cyberbullying, and substantiate the axio-pedagogical correspondence of hadith ideas such as intention and responsibility, truthfulness, good manners and the value of time to modern principles of digital hygiene, fact-checking and cyber-ethics.*
Keywords: *digital content, personality education, Imam al-Bukhari, hadith, axio-pedagogics, digital hygiene, cyber-ethics, transformation mechanisms.*

KIRISH. Raqamlashtirish davrida axborot iste’moli shiddat bilan o‘zgarib, shaxsning ma’naviy-axloqiy qiyofasiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Kontent tez va cheksiz kelishi natijasida dopamin “sikli” odatga aylanib, kiberbulling, onlayn masxara va tahqirlash holatlari kengaymoqda. Shu bilan birga, raqamli muhit

o‘quvchilarda “kognitiv dangasalik” va “klipcha fikrlash” kabi destruktiv tendensiyalarni keltirib chiqarmoqda.

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, raqamli tarbiyaviy kontentlarning xalqaro standartlarini ishlab chiqish va ularni milliy-ma’naviy meros bilan uyg‘unlashtirish bugungi kunning eng muhim pedagogik vazifalaridan biridir. Ilmiy gipoteza sifatida Imom al-Buxoriy hadislaridagi tarbiyaviy g‘oyalar raqamli davr pedagogikasi tamoyillari bilan aksio-pedagogik jihatdan uyg‘un bo‘lib, ular asosida shaxsning raqamli muhitdagi ma’naviy xavfsizligini ta’minlovchi samarali transformatsiya mexanizmlarini yaratish mumkin, degan faraz ilgari suriladi.

Tadqiqotning maqsadi — raqamli kontent ta’sirini baholashdagi muammolarni tahlil qilish va Imom al-Buxoriy merosi asosida tarbiyaviy transformatsiyaning kompleks mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat. Vazifalar: raqamli kontent ta’sirining pedagogik, psixologik va axloqiy muammolarini aniqlash; Imom al-Buxoriy hadislaridagi tarbiyaviy g‘oyalarni aksio-pedagogik tahlil qilish; hadis saboqlarini zamonaviy ta’lim tizimiga transformatsiyalash mexanizmlarini ishlab chiqish.

METODOLOGIYA. Tadqiqot sifatli-nazariy dizaynda olib borildi. Asosiy usullar sifatida ilmiy adabiyotlar tahlili, aksio-pedagogik tahlil, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil va sintez usullaridan foydalanildi.

Manbalar sifatida Imom al-Buxoriyning “Al-Adab al-Mufrad” va “Al-Jome as-Sahih” asarlari, shuningdek, zamonaviy pedagogika, psixologiya, raqamli media va axborot xavfsizligi bo‘yicha ilmiy ishlar, xalqaro hisobotlar (xususan, WHO ma’lumotlari) o‘rganildi.

Raqamli kontent ta’sirini baholash mezonlari sifatida kognitiv, emotsional va axloqiy indikatorlar belgilandi. Tadqiqotning cheklovi shundaki, u asosan nazariy tahlilga tayanadi; empirik sinov va keng ko‘lamli so‘rovlar keyingi tadqiqotlar predmeti bo‘lishi mumkin.

NATIJALAR. 1. Raqamli kontent ta’sirini baholashdagi muammolar.

Pedagogik aspektda axborot xuruji o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Kognitiv offloading natijasida “klipcha fikrlash”, diqqatning parchalanishi va kognitiv dangasalik kuzatiladi. Psixologik aspektda raqamli qaramlik, “diqqat tanazzuli”, suitsidal va agressiv trendlar, kiber-xavotirlik, raqamli amneziya va “raqamli demensiya” xavfi ortadi. Axloqiy-ma’naviy aspektda raqamli anonimlik ortidagi axloqiy eroziya, kiberbulling, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning qadrsizlanishi namoyon bo‘ladi.

2. Imom al-Buxoriy hadislaridagi tarbiyaviy g‘oyalarning aksio-pedagogik tahlili. Hadislardagi asosiy tarbiyaviy g‘oyalar zamonaviy raqamli pedagogika tamoyillari bilan quyidagicha bog‘lanadi:

Niyat va mas’uliyat — raqamli gigiyena va kontent yaratuvchining mas’uliyati.

Rostg‘oylik va halollik — fakt-cheking madaniyati va soxta axborotga qarshi immunitet.

Odob va muomala madaniyati — kiber-etika, adovatli nutqqa barham berish.

Vaqt qadri — ekran vaqtini boshqarish va raqamli balansni ta’minlash.

3. Transformatsiya mexanizmlari.

Texnologik mexanizm: hadislar bazasiga asoslangan sun’iy intellekt va ilovalar yaratish. Didaktik mexanizm: “Tarbiya” va “Informatika” fanlararo integratsiyasini kuchaytirish. Sotsio-psixologik mexanizm: oila va maktab hamkorligida raqamli monitoring metodikalarini joriy etish.

MUHOKAMA. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli kontentning shaxs rivojlanishiga ta’sirini baholash bir tomonlama emas, balki pedagogik, psixologik va axloqiy omillarni uyg‘un hisobga olishni talab qiladi. Imom al-Buxoriy merosidagi tarbiyaviy g‘oyalar raqamli davrda o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi, aksincha, ular zamonaviy raqamli kompetensiyalar — medianutq, fakt-cheking, kiber-etika, raqamli gigiyena — bilan uyg‘unlashadi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati shundaki, aksio-pedagogik yondashuv raqamli tarbiya standartlarini milliy-ma’naviy asosda boyitadi. Amaliy ahamiyati esa hadis saboqlarini interaktiv ilovalar, fanlararo darslar va oila-maktab hamkorligi orqali ta’lim jarayoniga singdirish imkoniyati bilan belgilanadi. Cheklovlar sifatida empirik tekshiruvning yo‘qligi va madaniy kontekstning torligi ko‘rsatilishi mumkin. Kelgusi tadqiqotlarda eksperimental sinov, indikatorlar tizimini ishlab chiqish va xalqaro qiyosiy tahlillarni o‘tkazish maqsadga muvofiq.

XULOSA. Raqamli kontentning shaxs rivojlanishiga ta’sirini baholash murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u kompleks yondashuvni talab qiladi. Imom al-Buxoriy hadislaridagi niyat va mas’uliyat, rostg‘oylik, odob-axloq va vaqt qadri kabi g‘oyalar zamonaviy raqamli pedagogika tamoyillari bilan chuqur uyg‘unlikka ega. Ushbu g‘oyalarni texnologik, didaktik va sotsio-psixologik mexanizmlar orqali ta’lim tizimiga transformatsiyalash yoshlarning raqamli muhitdagi ma’naviy xavfsizligini ta’minlash, ularda tanqidiy fikrlash va axloqiy immunitetni shakllantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – T.: “O‘qituvchi” nashriyoti, 2018. – 176 b.
2. Jo‘rayev R.H. Ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish. – T.: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2019. – 198 b.
3. Al-Buxoriy. Al-Adab al-Mufrad. – Bayrut: Dor al-Kutub al-Ilmiyya, 2005.
4. Rahmatullayev Sh. Hadis va hikmatlar. – T.: “Movarounnahr”, 2016. – 320 b.
5. WHO. Global status report on preventing violence against children. – Geneva: World Health Organization, 2020.
6. Risko E.F., Gilbert S.J. Cognitive offloading // Trends in Cognitive Sciences. – 2016. – Vol. 20, No. 9. – P. 676–688.